

da/de EDATI ÜZERİNE

M. NECMETTİN HACİEMİNOĞLU

Bugün, Eski Türkçedeki *ma/me* ve *oğ/ök* edatları gibi, *bağlama*, *sıralama*, *belirtme* ve bilhassa *kuvvetlendirme* vazifesi gören *da/de*, Batı Türkçesinde yaygın ve zengin kullanışı olan bir edattır. Husûsiyle Türkiye Türkçesinde değişik ve nüanslı olarak çok sık kullanılan bu edatın belli başlı husûsiyetleri şunlardır :

a. Daima ilgi kurduğu kelimedden sonra gelir.

b. Her çeşit kelime (isim, sıfat, fiil, edat, zarf, zamir...) ve gramer şekli (yalın, çekimli, teklik, çokluk...) ile kullanılır.

c. İlgi kurduğu kelimeyi ya mânâ bakımından kuvvetlendirir, ya dikkati onun üstüne çekecek şekilde belirtir, yahut da onu önceki veya sonraki unsurlara bağlar. Fakat *belirtme* ve *kuvvetlendirme* fonksiyonu her türlü kullanışta esastır.

d. Sonuna geldiği kelimenin mânâsı veya cümledeki fonksiyonu üzerinde yaptığı değişiklik, o kelimenin cinsine (isim, zamir, edat... oluşuna) ve gramer şekline (şimdiki zaman, gelecek zaman, zarf - fiil, sıfat - fiil... oluşuna) göre değişir:

e. Vurgu kendinden önceki kelimenin son hecesindedir. ¹

f. Başındaki *d* sesi ünsüz uyumuna tâbi değildir. Yani bu edat hiç bir zaman *ta/te* şeklini almaz. Yanlış kullananlar bu kaideyi çiğnemiş olurlar.

Yapısı ve menşei

da/de edatının menşei ve yapısı hakkında kesin bir şey söylemek henüz mümkün değildir.

Jean Deny (TDG. 258 ve 639) bunu *dahi*'nin kısaltmış (tercümedeki tâbir «kısaltık») şekli olarak kabul etmekte fakat tatmin edici bir izah

¹ bkz. Doç. Dr. M. Ergin, Türk Dil Bilgisi 1963 İstanbul s. 338 - 339.

yapmamaktadır. Talât Tekin de bu konuyu ele alan bir makalesinde (Türk Dili, sayı 78, 1 Mart 1958 Ankara) hem Jean Deny'ye hem de Müeyessiretü'l-ulûm'un (TDK. yayını 1946 İstanbul) aynı mahiyetteki hükümlerine dayanarak *da/de* edatının *dakı* (daği, dağı) dan geldiğini ileri sürmektedir. Talât Tekin ayrıca Yusuf u Zeliha'da geçen «*andan sonra dak buları toplaya*» mısraındaki *dak* şeklini *dakı* ile *da* arasında bir geçiş devresinin işareti olarak göstermektedir. Doç. Dr. Muharrem Ergin ise bu görüşlere katılmayıp :

«Bir yandan *dahi* edatı yaşayıp giderken ve bugün de yaşamakta devam ederken öte yandan kendisinden ayrı fonksiyonda başka bir edatın türemiş olması pek akla yakın bir şey gibi görünmemektedir. Biz *da, de*'nin menşeiini Eski Türkçedeki *ma, me*'de görüyoruz. Eski Türkçede bilhassa devre sonunda çok işlek hale gelen ve tamamıyla *da, de* fonksiyonunda ve kullanımında olan bir *ma, me* edatı vardır. İşte *da, de*'nin bu eski *ma, me*'nin yeni şeklinden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Edatın başındaki *m*'nin *d* olmasında her halde bir benzeşme veya analogik bir tesir, bu arada belki de *dahi*'nin başındaki *d*'nin tesiri rol oynamıştır.» (TDB. s. 339) demektedir.

da/de'nin *dakı* (daği, dağı) dan gelmediği ve gelebileceği konusunda biz de Doç. Dr. M. Ergin'in görüşüne katılmaktayız. Meseleyi sadece mantık açısından değil de, Türk dilinin bünyesi ve gelişme kanunları bakımından ele aldığımız zaman, bahis konusu iddiaları çürütmek daha da kolay olacaktır.

1. *da/de*'nin *dakı* (daği, dağı) dan gelmiş olma ihtimali Türkçenin gelişme kanunlarına aykırıdır. Çünkü, husûsiyle Eski Anadolu Türkçesinde *dakı* veya *daği*'deki *-kı/-hi* hecelerinin düşmesi mümkün değildir. Vezin zarûreti ile, bâzı kelimelerde nadir olarak bu çeşit hece düşmeleri görülse bile, bunlar devamlı değil, geçicidir. O esere veya metne münhasırdır. Umumileşme ihtimali azdır. Sadece sondaki *-ı* veya *-i*'nin düşmesi de muhtemel değildir. Böyle bir hece veya ses düşmesi hâdisesi bir ağız husûsiyeti olarak düşünüldüğü taktirde de, bunun yazı dilinde umûmileşmesi pek mümkün değildir.

2. Talât Tekin'in iddia ettiği gibi, Yusuf u Zeliha'da bulunan bir tek *dak* örneğini *dakı* ile *da* arasında bir geçiş devresi şekli saymak da güçtür. Eğer gerçekten böyle bir geçiş olsaydı, *dak*'ın daha bir çok metinlerde, karışık bile olsa, bulunması ve uzunca bir müddet yaşaması gerekirdi. Çünkü Türkçede hiçbir kelimenin inkişafı veya şekil değişikliğine uğraması, bir anda vuku bulmamıştır. Her iki şekil, yani eski ve yeni şekiller yıllarca, hattâ bâzân asırlarca, karışık olarak yana

yana yaşamıştır. Hele Eski Türkçedeki *tağı*'nın Batı Türkçesinde *dağı/dağı/dağı/dağı* şekilleri ile asırlarca bir arada kullanıldığı düşünülürse, bir tek *dağ* örneğinin niçin dikkate alınamayacağı daha kolay anlaşılır. Üstelik de Yusuf u Zeliha'da görülen *dağ*'dan sonra da *dağı* normal bir inkişafı *dağı/dağı* ve nihayet *dağı* şekillerini alarak günümüze kadar gelmiştir. Bugün de çok az bir farkla, biraz mânâ daralması ile, eski fonksiyonunda kullanılmaktadır.

3. Bugünkü *da/de* edatı sadece 14. asırdan sonra kullanılmış olmadığı gibi, münhasıran Batı Türkçesinde ortaya çıkmış da değildir. Harezmi sahasında ve Yusuf u Zeliha'dan önce yazılmış bulunan Kutb'un Husrev ü Şirin'inde de *da* edatına rastlamaktayız. Hem de, *da*'nın menşei olduğu iddia edilen *dağı*, bu eserde *tağı* şeklindedir. Bundan *da*'ya geçmek ise imkânsızdır :

‘alem bolsang *da* yigrek bil ilige (K. 3288)

Bu edata Codex Cumanicus'da da rastlanmaktadır.

urđum *da* yazđım ; tanıngız *da* körüngüz ; öl sözni ayıttı *da* cānın tengri eline berdi. (Kıp. Gr. 138)

13. ve 14. asır Eski Anadolu metinlerinde ise *da/de*, *dağı/dağı* yanında yaygın olarak kullanılmakta, fakat *dağ* örneği sadece bir defa görülmektedir. Bu bile bahis konusu iddianın esastan mahrum olduğunu gösterir.

4. *da/de* edatı sonuna geldiği kelimenin âhengine göre, uyuma girmektedir. Böylece kalın sıradaki sözlerden sonra *da*, ince sıradaki sözlerden sonra *de* şeklindedir. Bu şekilde uyuma tâbi olma husûsiyeti Eski Türkçedeki *oğ/ök* ve *ma/me* edatlarında da görülmektedir. Eğer *da/de* *dağı*'dan inkişaf etmiş olsaydı, hiç değilse bir müddet uyum dışında kalır ve sadece *da* şeklinde yaşardı. Halbuki daha ilk örneklerden itibaren hem *da*, hem *de* bir aradadır.

5. *da/de* edatı Eski Anadolu Türkçesinden itibaren, bugüne kadar *dağı/dağı/dağı/dağı* ile yan yana yaşamaktadır. Eğer *da/de* *dağı*'dan çıkmış olsaydı, bunlardan birinin diğerini aşması veya tamâmen ortadan kaldırması gerekirdi. Daha doğrusu, sonradan teşekkül eden *da/de*'nin *dağı/dağı*'yi silmesi beklenirdi. Halbuki öyle olmamıştır. Her iki edat da, çok yakın zamanlara kadar canlılıklarını ve nüanslarını aynı derecede muhafaza etmişlerdir. Hattâ kılâsik dile bağlı yazarlar tarafından *dağı* daha çok tercih edilmiştir. Ancak dilde sadeleşme hareketi başladıktan sonradır ki, (1908 den itibaren) *da/de*'nin kullanılış sahası genişlemiş, daha eski bir kelime olması yüzünden de *dağı*'nin sahası

biraz daralmıştır. Çünkü dilde yeni bir akımın başlaması, bir çok yabancı asıllı kelimenin yanında kılâsik yazı dilimize ait Türkçe kelimelerin de aleyhine olmuştur. Bunda, *da/de*'nin daha kısa olması ile, konuşma dilinde yaygın bir şekilde kullanılmasının tesirleri de düşünülebilir. Zira dilde sadeleşme hareketinin bir neticesi de yazı dili ile konuşma dilini birbirine yaklaştırmak olmuştur:

İşte bu dış tesirler ortaya çıkmadan önce *da/de* ile *dağı/dahi*'nin yan yana yaşamış olması da, iki edatın birbirinden ayrı menşelere bağlı olduğunu göstermeğe yeter. Fakat *dağı*'dan inkişaf etmediğini kesin olarak bildiğimiz *da/de*'nin nasıl meydana geldiği hususunda bir şey söylemek de henüz mümkün değildir. Türkçedeki diğer bir çok edatlâr gibi *da/de*'nin yapısını ve menşeni tesbit edebilmek de bütün metinlerin yayınlanıp incelenmesine bağlıdır.

Mânâsı ve kullanılışı

da/de edatı Batı Türkçesi metinlerinde 13. asırdan beri görölmektedir. Husûsiyle Eski Anadolu Türkçesinde Yunus Emre'den itibaren bunun kullanılış seyrini takip etmek mümkündür. Yedi asırlık bu uzun devrede *da/de*'nin kullanılış ve fonksiyonu çok az değişmiştir. Birçok edatlar gibi bu da dikkati çekecek bir canlılık ve hareketlilik göstermemiştir. Mânâ ve fonksiyon bakımından kendisine benzeyen *dağı/dahi* ve *bile* ile aynı merhalede kalmıştır. Gerçi, Anadolu'da yazılmış yüzlerce metin taranıp, istatistiğe dayanan mukayeseler yapılmadan kesin bir hüküm vermek güçtür. Fakat, daha çok nazım sahasında eser veren ve kılâsik bir dil olan Osmanlı Türkçesinin bünyesi *da/de*'nin zengin süanslar kazanmasına uygun gelmemiştir. Ancak nesir edebiyatının gelişmesinden ve *roman*, *hikâye*, *tiyatro*, *makale* nevileri ile, geniş kitlelere hitap eden gazetenin doğuşundan sonradır ki, *da/de*'nin kullanılış sahası ve ufku genişlemiştir. Böylece, Tanzimattan sonra yetişen san'atkârlar *da/de*'ye çeşitli ve zengin nüanslar kazandırmışlardır. Esasen dil mimarisinin "harcı", demek olan edatların gelişmesi, yazı dilinin her sahada işlenmesine bağlıdır. Kelimelere hayatiyet veren, yeni mânâlar "giydiren", san'atkâr olduğuna göre, edatların çeşit ve mânâ bakımından zenginleşmesi de dilde alınan mesafeye bağlıdır. İşte, Türkçe, Tanzimattan sonra yeni merhalelere ulaştığı ve mesafeler aştığı içindir ki, bu tarihten itibaren kılâsik dildeki birçok kelimelerin yerleri genişlemiş, bir çoklarının yerleri de daralmıştır. Fonksiyonları birbirine yakın olan *dahi*, *bile* ve *da/de* üçlüsünden de ilk ikisinin sahası daralırken, *da/de*'ninki genişlemiş bulunmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinde :

a. Belirtme ve benzerlerine ilâve vazifesi görür. Sonuna geldiği kelimeyi, belirtmek suretiyle benzerinin arasına koyar. Bu mânâda umumiyetle zamirlerle kullanılmıştır.

Derviş Yunus sen *de* derviş ola gör (bazıları gibi)

Dervişlerin kadrin sen *de* bile gör (onlar gibi) (YD. 223)

Var biraz sen *de* oyalan (herkes gibi) (YD)

Himmatleri çeker ise

Ben *de* varam dervişlere (bir çokları gibi) (YD. 523)

Feda eyle sen *de* cânı (YD. 438). Derviş Yunus bugün sen *de* mi uçtun (YD. 593). Biz *de* cennet illerine göçelim (YD. 546). Senin *de* yavrunu şahin mi kaptı (YD. 593). Anda *da* kar kış olur mu (YD: 476). Onlar *da* hep bunu dedi (YD. 534). Bulun mürşidi *de* yapışın ele (YD. 561).

Ana men *de* varaym mı ne dirsın didi (DK. 258-1);

Allah ta'ala maña *da* bir kız vire didi (DK. 68-13);

Senüñ *de* içinde binidüñ var ise yiğit diğil maña (DK. 32-3);

Boynı uzun bidevî atlar senüñ gider menüm *de* içinde binidüm var (DK: 33-7). Menüm *de* başum kurban olsun senüñ için didi (DK. 131-4). Çün sen Kazanâ düşmen olduñ biz *de* düşmeniz didiler (DK. 295-4). Ağayıldı tümen koyun senüñ gider, menüm *de* içinde yükletüm var (DK. 33-10). Lisan-ı Türkideki dime mânâsına *da* istimal olunur. (Dakâyıku'l Hakayık, TS. II: 1159).

b. Belirtme ve kuvvetlendirme vazifesi görür: "*dahi, bile, ise, hattâ, ayrıca, üstelik...*". Bu mânâda umumiyetle her çeşit kelime ile kullanılır.

Mere koña kızlar yanına *da* varsun didi. (DK. 111-13). Biñ dahi koyun görmemiş koç getürüñ, biñ *de* kuyruksuz köpek getürüñ, biñ dahi püre getürüñ maña didi. (DK. 85-10). Meger Begilüñ *de* anda casusu hazır idi (DK. 243-12). Menüm *de* elümde ne var (DK. 160-12).

Azrail *de* alır cümle canları (YD. 491).

Azrail gelince aklım *da* şaştı (YD. 461).

Münkirler ki yolumu *da* basarsa,

İşte gerdan, işte urğan asarsa,

Egerleyim başımı *da* keserse

Dönmezem şeyhimden ya ne döneyim. (YD. 525)

Yeridir bağlasa bağına *da* taş - Vücudun *da* toprak oldu ey kardeş (YD. 530). Ey Yunuz bunda kalınmaz - Gidiben gene gelinmez - artık eksik *de* denilmez - Hey gâfil bulundum gâfil (YD. 414).

Dördü *de* bir yerden çıkar (YD. 476). Allah *da* ol kulu dergahtan sürmez (YD. 478). Tezcek gelir başa geç *de* değildir (YD. 520). Bir *de* bilsem hangi kuldur olmayan (YD. 478). Olmaz dediğin *de* neden (YD. 498).

İkisi *de* bu sözi kılsun güzin (Mev. 150-6).

c. Karşılaştırma vazifesi görür. Fakat belirtme ve kuvvetlendirme fonksiyonu da vardır.

Taîrı bunuñ semüzin *de* alsun arığın *da* alsun (DK. 89-9).

Cennetin içine hem *de* taşına (YD. 475).

d. Sıralama ve bağlama vazifesi görür. Ayrıca belirtme ve kuvvetlendirme fonksiyonu da vardır.

Boz aygırı tutdı bir *de* altı perlü gürzi, bir *de* ağ tozlu yayı tutdı, bu üçünü beğendi (DK. 72-10). Sultanum meni kıosañ *da* şölen yimeginüñ yanına varsam (DK. 111-3).

Ebu Bekir Ömer Osman *da* bile

Ya Muhammed canım arzular seni (YD. 565).

Mal sahibi, mülk sahibi

Hani bunun ilk sahibi

Mal *da* yalan mülk *de* yalan

Var biraz sen *de* oyalan (YD)

e. Çekimli fiillerden sonra *bağlama*, *belirtme* ve *kuvvetlendirme* vazifesi görür: «*sanki, ve, -dıktan sonra, -arak /-erek, ki, sebebiyle, sâyesinde...*» mânâlarında.

Arif olan ebssem durur *da* neyler (YD. 416). Bir mübarek sefer olsa *da* gitsem (YD. 565). Hakka armağan tevhididir - Tevhidini sür *de* var (YD. 585). Dur *da* derviş haber sorayım sana (YD. 505). Hakka varmak ister isen - ol ırmakta yun *da* var (YD. 585). Gör *de* bu kurtarır başı - Edinceğiz zikru'l-lahı (YD. 531). Sen sevdiğinden ayrıl *da* - Didar yakın gelsin sana (YD. 441).

Osmanlıcada :

a. Belirtme ve benzerlerine ilâve vazifesi görür : « *dahi, bile, esasen, ayrıca, üstelik* » mânâlarında.

Eğerçi köhne metâiz revâcımız yoktur.

Revâca *da* o kadar ihtiyacımız yoktur (Nâbi, 76)

İbramı gel ey sâkî-i gül-çehre ko sen *de* (BD. 100-4)

Bu bezmin şimdi biz *de* câmi-i devrânıyız cânâ (BD. 59-5)

Nefsine iki nefes cebredemez

Sadedi açılmağa *da* sabredemez (Nâbi, 109)

Taze kenizegâne ise incizâb-ı dil

Bî-tâblıkda fevt olur anın *da* lezzeti (Nâbi, 28)

Açılısak biz *de* bir kaç gönca leblerle gülistâna (ND. 379)

Varma gayrın evine bî-dâ^cvet

Ola ammâ o *da* ehl-i himmet (Nâbi, 101)

Künc-i hicrâna olup sen *de* benim gibi esir

Rûz u şeb dest-zen-i dâmen-i feryâd olasın. (Nâbi, 55)

Devlet âgyârı mezemmet nemek-i meclisdir

Biz *de* gıybet edelim meclise lezzet gelsin (Nâbi, 83)

Sen *de* kendin gibi bir şûha niğeh-ban oldun (ND. 371)

Ammâ ki gazelde Nâbi-i pir

Olmuş o *da* Husrev-i cihângir (Ziya Paşa)

Türki'de Nef'i ile Bâkî'ye bak

Gayrı divanları *da* et mülhâk (Nâbi, 103)

Ayrımayan *da* o lakın zalâm-ı hayretten (Hacle, 9)

b. Belirtme ve kuvvetlendirme vazifesi görür : « *dahi, bile, ise, o kadar, pek, hattâ,* » mânâlarında.

Çok *da* mağrûr olma kim meyhâne-i ikbalde

Biz hezârân mest-i mağrûruñ hûmarın görmüşüz (Nâbi, 47)

Gurûr-ı hüsn ü letâfet hitâba mâni^c ise

Ya rehğüzâre *de* varsak selâm alınmaz mı (Nâbi, 57)

Bir hoşça *da* bilmem ne demek istedi ammâ. (ND. 367)

Ne işitmişse anı naql ayler

Birazını *da* kisesinen söyler (Nâbi, 109)

Bu edat şart kipinden sonra geldiği zaman belirtme ve kuvvetlendirme mânâsı daha barizdir. Bu durumda « *bile, her ne kadar, gerçi,* » mânâlarını ifade eder.

Esrârını Mesnevîden aldım.

Çaldımsa *da* mîrî malı çaldım (Şeyh Gâlib; Hüsn ü Aşk)

- Bāri mānāsını bilmese *de* hengāmı bilür (Nabi, 43)
 Pinhān olamaz az ise *de* bahye-i keşf
 Pūşide kalır hezār çāk-i destār (Nabi, 65)
 Nābi edemez kısmet-i Hakk'ı idrāk
 Çalāk ise *de* ne deñlü akl-ı derrāk (Nabi, 69)
 Huddām-ı tāzeye ise *de* rağbet-i derün
 Yok çeşmesinin müşāhedeye kābiliyyeti (Nābi, 28)
 Eger yoğise *de* uşşaka rahmın sevdiğim var ol (ND. 379)
 Ham anberdir eger ham ise *de* bu eş'ār (BD. 19-50)
 Fazilet olmasa *da* ol sıfat tabiidir (Hacle, 14)
 Muayyen olsa *da* çok inkılāb şeklinde (Hacle, 12)

c. Sıralama ve karşılaştırma vazifesi görür. Fakat belirtme fonksiyonu da vardır.

- Bāğ-ı dehrin hem hazānın hem baharın görmüşüz
 Biz neşātīn *da* ğamīn *da* rüzigārın görmüşüz (Nabi, 47)
 Ey nīstī şekl-i būduñ *da* mı var
 Zu'munca tasarruf u nümūduñ *da* mı var
 Ey zıll-ı hayal perde-i ālemde
 Bir sen varsın bir *de* vücuduñ *da* mı var (Nabi, 71)

d. Bağlama vazifesi yanında temenni ve kuvvetlendirme ifade eder : "*fakat, -den sonra, tek, yeter ki, ise,* mānālarındadır.

- İller emsin o şeker lebleri *de* ben durayım (ND, 375)
 Serin sen āşinā-yi secde-i aşk eyle *de* seyret (Nabi, 36)
 Seyr-i Sa'dābādı sen bir kerre ıyd olsun *da* gör (ND. 363)
 Hatır-şiken olmadan sakın *da* yürü var (Nabi, 70)
 Dağa çık *da* bağlardan eyle bu sırra nazar (Nabi, 366)
 Kat'eylemesün *de* iltifatın bizden
 Gayre olan iltifata māni' değiliz (Nabi, 68)
 Ecnebler ile hemraz olmanız küfrān-ı ni'met değil *de* nedir:
 (Cevdet Paşa Tarihi, TDN. 640)

Türkiye Türkçesinde :

da/de edatının yaygın şekilde ve zengin nüanslarla kullanıldığı saha Türkiye Türkçesidir. Edatın aslı fonksiyonu olan *bağlama, belirtme, kuvvetlendirme* ve *karşılaştırma* dışında, her yazarın kaleminde kazandığı nüans, ancak örnekler üzerinde görülüp seçilebilir. Onun için, değişik ve çok sayıda örnek sunarak *da/de*'nin yazı dilindeki yerini belirtmeğe çalışacağız.

I. İsim, zamir, edat ve zarflarla kullanılışı:

1. Belirtme ve kuvvetlendirme vazifesi görür: «*sanki, acaba, artık, ise, hem*» mânâlarında.

Behey mübarek adam; gece yarıları denizin dibinde *de* ne arıyordun? (Refik Halid, 70). Onun meselesi *de* ne idi? (Refik Halid, 52): Hazır hastahane *de* şurada idi (Refik Halid, 16). Hapse girmeğe hakkı olmadığı halde, aralarına sokulup kısmetlerini yiyen bu kadın *da* kimdi? (Refik Halid, 11). Ömer *de* kim, benim ondan kerim adamdı babam (Safahat, 97). Nereden *de* buraya gelmiş... (Refik Halid, 34) Bahr-i Ahmer a efendim, yeşil olmaz ya bu *da*? (Safahat, 131).

«*bile, hattâ*» mânâlarında.

Ey talih! Ölümünden *de* beterdir bu karanlık (Yahya Kemal 129)
Ulamâmız *da* bilmiyor kimdi? (Yahya Kemal, 19). Bütün evde, hatta sokağa *da* bulaşan bir çalışma var (S. Talib. 65).

«*ayrıca, üstelik, hem de, aynı zamanda, daha, artık*» mânâlarında.

Bir cinsimiz *de* var ki belâdır nefislere (Yahya Kemal, 167).
İnsanlar anlaşıldı. Cihanın *da* zevki yok (Yahya Kemal, 87).
Bu elimdeki ut *da* sinirime dokunuyor (Fatih - Harbiye).

Öbür taraftan *da* kocasının Zeynebi sevdiğini bilir ve kıskanır: (A. H. Tanpınar). Utanmadan *da* tevekkül diyor bu cür'ete ha! (Sefahat) Ortalık *da* o kadar karışık imiş ki... (Yakup Kadri). Kendisinden büyük *de* bayrağı var (Sefahat). Darülelhandan *da* çıkacağım, yahut alafranga kısmına gireceğim (Fatih - Harbiye). Yanımda bir *de* kılavuzum vardı (Yalnızız, 13). Elem beni terk etmiyor - Hiç *de* fasıla vermiyor (Şarkı). Eminenin dudakları *da* kendiliğinden fazla kırmızı, âdetâ boyalı gibiydi (Refik Halid, 13). Eminenin gördüğü işlerden *de* vazgeçmeğe razı oluyordu (Refik Halid, 35). Lakin üzüntüden *de* eriyordu (Refik Halid, 45). Çarşafının kumaşı *da* yer yer akmış ve kurumuştur (Refik Halid, 9). Bir bakkal dükkânı, bir *de* nalbant görülüyor (Refik Halid, 130).

«*ise, -a gelince, ilave olarak, diğer yandan*» mânâlarında.

İçlerinden bazıları *da* kocasına mukayyed olmasını söylüyorlardı (Refik Halid, 13). Kaçma, kaçırma gibi hâdiselere tek-tük rastlanırdı; ahlâksızca vak'alar *da* binde bir görülürdü (Refik Halid, 9). Kalan parasının yarısını peynire, yarısını *da* karpuzla verdi (Refik Halid, 21). Zaman zaman *da* Nevakârı doğsun İtrî'nin (Yahya Kemal, 84). Öbürleri *de* ispiertonun fasılasız mideye dolmasından esniyorlardı (Refik Halid, 59).

Bir tarafta *da* deniz, Őuh adalar (Yahya Kemal, 143). Biri benim, biri *de* uzayan kaldırımlar (Necib Fazıl). Yusuf'ta güzellik nasıl olmuŐa tamm - Ćirkinliđe *de* hatime ĉekmiŐ bu adam (Gülistan Tercümesi). Dünyada taŐınacak bir kuru baŐınız var - Onu *da* ne tarafa olsa götürürsünüz (Necib Fazıl). Alınlarında *da* ĉepĉevre glden efserler (Yahya Kemal, 165). Nice sevdalılar *da* var ki diler (Yahya Kemal, 149). Bir defa *da* kaymakama iŐini anlatmak istedi (Refik Halid, 83).

2. İstisnasız bırakma, toplu muamele etme, benzerleri bir araya toplama, belirtme vazifesi görür :

Kaybolur hepsi *de* bir anda kararmakla battı (Yahya Kemal, 31). Her ikisi *de* bu kısa karardan hoŐnut; susuyordu (Refik Halit, 100). İkisini *de* atacağım ya, bir yakalarsam (Refik Halid, 16). Suyun iki tarafında *da* dalların örgülerle ĉevrilip gölgeleriyle kuytulaŐmıŐ bir ĉok ufak havuz vardı (Refik Halid, 36). Bu iki taraf iĉin *de* sıcak, solgun bir bakıŐtı (Refik Halid, 17). Hepsinin *de* ne kadar gürbüz, ne dińĉ ve sağlam vücutları vardı (Refik Halid, 8).

3. Benzerleri arasına koyma ve sonradan ilve etme vazifesi görür: «... gibi» mnsında. Fakat belirtme mnsı *da* vardır.

Yukarıdan aŐađı okuduktan sonra, bir *de* aŐađıdan yukarı okumayı denedim (Yusuf Ziya, Bizim YokuŐ, 63).

Duy tabi'atde biraz sen *de* ilah olduğunu (Yahya Kemal, 97).

Ben *de* bir varisin olmakla bugün mağrurum (Yahya Kemal, 11). İŞte bu *da* onlardan biriydi (Refik Halid, 21). Bu yanlış bir hareketti, o *da* dinlenmeliydi (Refik Halid, 78). O *da* artık yatağından pek nadir ĉıkıyordu (Refik Halid, 110). Tıpkı Sdbd gibi burada *da* mtema-diyen sazlar ĉalınıp, ĉengiler oynar; gazeller okunp Őiirler yazılırdı (Refik Halid, 31). Bir zamanlar biz *de* millet hem nasıl millitmişiz (Sefahat). Rzgr yaprakları hıŐırdatıyor - Benim *de* saĉımı dtmek üzeredir (N. Halil Onan). Bir *de* rakı ŐiŐesinde balık olsam (Orhan Veli). İyi ama ben *de* onlarla beraberdim (Yalnızız, 16). Bakalım, dedi, ben *de* pek istemiyorum zaten (Yalnızız) Ben *de* galiba biraz babam gibi tenbelim *de* onun iĉin belki (Yalnızız). Ben *de* tattım o zehri işte bu gün (RŞ. 131); Hisara gidiyor ve beni *de* hazırlanmağa itiyordu (S. Talip, 63); Benim *de* iĉime Őüphe soktun (Yalnızız, 9). Kabul et ki, sen *de* bu on, on beş gün iĉinde bir takım tereddütler yaŐıyorsun (Yalnızız) Sen *de* mi Brts (Halksözü). Sen *de* mi hl esir-i zülf-i yr olmaktadır (Şarkı). Sen *de* bunu istemiyor değilsin (Yalnızız).

4. Karşılaştırma, sıralama ve bağlama vazifesi görür : « ayrıca, üstelik, aynı zamanda, ne ... ne, hem ... hem » mânâlarında.

Ne komşulardan, ne *de* baş vurduğu jandarma çavuşundan bir yardım görmüştü (Refik Halid, 19). Şimdiki müdür ne gazelden anlıyordu, ne *de* rakıdan (Refik Halid, 34).

Ne sen, ne ben,

Ne *de* hüsnünde toplanan bu mesa

Ne *de* âlâm-ı fikre bir mersa olan bu mâi deniz

Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz (Ahmed Haşim).

Günlerce ne gördüm, ne *de* bir kimseye sordum (Yahya Kemal, 131).

Ne içindeyim zamanın - Ne *de* büsbütün dışında (A. H. Tanpınar)

Eyere *de* yakışır, semere *de* (Halksözü).

Yerde bulmuş yaşayanlar *da* ölenler *de* huzur (Yahya Kemal, 80).

Senin yarin gülise - Benimki *de* menekşe (Halk Türküsü).

Testiyi kıran *da* bir, suyu getiren *de* (Halksözü).

Hiç diyordu, öyle *de* battık böyle *de*, bari ahbab kazanalım (Refik Halid, 89). Hayrullah efendi korkaktı fakat hem dinç, hem *de* çok müteccis bir adamdı (Refik Halid, 141). Hem başka, hem *de* hayli yakın karşı mâbede (Yahya Kemal, 116). Yahut *da* her sabah uyanık kimselersiniz (Yahya Kemal, 38).

Bâzan kader gelen bora hâlinde zorludur.

Dağlar nasıl bakarsa siyah ufka öyle bak.

Bâzan *da* cevreden nice bir âdem oğludur (Yahya Kemal, 91).

Bu ses çalgının, *da* oyunun *da* yükseğine çıkıyordu (Refik Halid, 60).

Abdi hoca seni *de* feraha çıkaracak beni *de* (Refik Halid, 191).

II. Edatlarla kullanılışı :

Umumiyetle belirtme ve kuvvetlendirme vazifesi görür :

aman da (belirtme ve kuvvetlendirme)

Bak anne ay dede, bak bak, amân *da* maşallah ! (Sefahat, 87)

amma da (belirtme ve kuvvetlendirme)

Amma *da* yaptın ! Amma *da* mubalâğa ediyorsun !

Amma *da* uzattın artık !

belki de : « her halde, kim bilir... »

Belki *de* vasiyet ediyordu (Refik Halid, 82)

bir de (belirtme ve kuvvetlendirme)

Bir *de* İstanbul'a geldim ki bütün çarşı pazar
Nâradan çalkanıyor, öyle ya hürriyet var (Safahat).

böyle de : (belirtme ve kuvvetlendirme)

Ama olmaz ki - Böyle *de* yatılmaz ki (Orhan Veli).

Böyle *de* imtihan mı olur !

değil de (belirtme ve kuvvetlendirme)

Niçin şimdi *değil de* sonra (TDG. 640)

Hani ya da : (belirtme ve kuvvetlendirme)

Hani *ya da* benim elli direm biberim

Başımı alır diyar diyar giderim (Halk Türküsü).

hem de : «ayrıca, üstelik, aynı zamanda»

Maslak ormanından, *hem de* yatırın tam etrafından beş at çam
kütüğü gelmiş (Refik Halid, 90). Alıştığı hayatı yaşatabileceğini aklı
kesmeden, bir kaymakam kızını *hem de* kaçırmak suretiyle, alan erkek,
kaynanasının her türlü iğnelere lâyıktı (Kuyucaklı Yusuf, 297).

hiç de : «asla, katiyyen, pek o kadar, ayrıca, üstelik»

Fakat baktı ki bu *hiç de* fena bir iş değildi (Refik Halid, 36).
Hanife *hiç de* çirkin değildi (Refik Halid, 48). İşte *hiç de* arzusu
kalmamıştı (Refik Halid, 38). Neriman asıl arzularına *hiç de* uymayan
ciddi bir görüşle cevap verdi (Fatih-Harbiye). Elem beni terketmiyor -
Hiç de fasıla vermiyor (Halk Türküsü).

İçin de (belirtme ve kuvvetlendirme)

Yekpare kesilsin tutulan gaye *için de* - Vahdetten eser yok bir
avuç halkın içinde (Safahat). Düşündüklerini karşısındakiler *için de*,
kendileri *için de* aydınlatmalarına yarayan bir araçtır (N. Ataç,
Ulus).

kadar da

O kadar *da* zâlim olma ! Ne kadar *da* insafsızsın ! Bu kadarı *da*
fâzla !

nasıl da

Nasıl *da* yalan söylüyorsun ! Nasıl *da* inanıyorsun bu saçmalara !

ne de : «ne kadar, nasıl da...»

Ne *de* ıslak patı burnundaki mosmor meneviş !

Hadi gelsin bakalım damların altında geviş (Safahat)

öyle de : (belirtme ve kuvvetlendirme)

Filvaki *öyle de* oluyordu ya... (Refik Halid, 136). *Öyle de* hazırlanmıştım ki ! *Öyle de* özlemiştim ki !

ve de

Osmanlıca'da bağlama edatı olarak kullanılan *ve dahi* yerine, bugün umûmiyetle aşırı solcu kalemlerin kullandıkları ve yaymaya çalıştıkları *ve de* henüz dar bir çevrede kullanılmaktadır : « Ölenlerle ölünmez, halkın işi beklemez denilmiştir. *Ve de* Beylere ölüm yası tanınmamıştır (Devlet Ana, 176). Giden atlar senindir *ve de* malını savunmak Bey kanunudur (Devlet Ana, 187). Orasını bilmem *ve de* bana bu işin altunu gerekmez ! (Devlet Ana, 253). Çünkü durum-vaziyet bildiğin gibi değildir *ve de* gayetle korkuludur (Devlet Ana, 253).

ya da

Türkçedeki *veya* yerine, umûmiyetle *uydurmacılar* ve *arı diltçiler* tarafından bugün *ya da* kullanılmaktadır. Yazı dilimizde esasen mevcut olup *veya*'dan başka ve değişik bir kullanılışı olan *ya da*'ya yeni bir vazife yüklemek dil mântığına uymadığı için, bu şekil henüz çok dar bir çevrede tutunmağa çalışmaktadır.

Eleştirmen *ya da* deneme yazarı olarak bir tarih bilinci yoktu (M. Salihoğlu, Ataç'ı Anış, 68).

yine de, gene de : (belirtme ve kuvvetlerme)

Yine de şahlanıyor aman kol başının kır atı (Serhat Türküsü)

Yağmur şiddetini azaltmıştı, fakat *yine de* yağıyordu (Refik Halid, 146). Madem ki bu kadar bekledik, *gene de* bekleriz (Fatih-Harbiye, 91)

III. Fiillerle kullanılışı :

da/de edatı çekimli fiillerin çeşitli zamanları ile birlikte kullanılınca, fiilin şekline göre umûmiyetle mânâ ve fonksiyonu değişmektedir. Bu durumda belirtme ve kuvvetlendirme vazifesi esas olmakla beraber, *bağlama, sıralama, sonraya bırakma* gibi vazifeler de görür. Bazı gramer kitapları *da/de*'nin mânâlarını tesbit ederken, yanlışlar ve ibârenin bütünündeki mânâyı *da/de*'ye atfetmişlerdir¹. Bu yüzden edatta aslında mevcut olmayan bir takım mânâ ve fonksiyonlar icat edilmiştir.

¹ bki Haydar Ediskun, Yeni Türk Dilbilgisi, 1963 İstanbul, s. 300. Tahir Nejat Gencan, Dilbilgisi, 1966 İstanbul, s. 303.

Şimdiki zaman ile :

a. *bağlama vazifesi görür*: «*fakat, ama, ancak*» mânâsında.

Ekmek kadaifinin iki katlısına aklım eriyor *da* tramvayın iki katlısına bir türlü ermiyor (Eşkâl-i Zaman, 6). Biliyor *da* anlatamıyor. Kızıyor *da* belli etmiyor. İşitiyor *da* cevap vermiyor. Susuyor susuyor *da* birden parlıyor.

b. *belirtme ve kuvvetlendirme vazifesi görür* :

Hem bana haber vermeden, danışmadan nasıl oluyor *da* jandarmanın nezareti altında bulunan bir kadını iyileştiği halde hastahanedeki alıkoyuyordu? (Refik Halid, 16). Aklım yatmıyor *da* değil hani (S. E. Siyavuşgil). Benim kızı doktorlar, mühendisler istiyor *da* yine düşünüyorum (S. Kocagöz, Yılan Hikâyesi, 87). Uğraşmaktan kaçıyorlar *da* onun için... (N. Ataç - Ulus)

Geçmiş zaman ile :

a. *bağlama vazifesi görür* : «*ve, fakat - arak /- erek, - inca /- ince, - den dolayı, - diğt halde, - diktan sonra*» mânâlarında.

Bir gün hasretiyle için titrer *de* - Anarsın bu derin tatlı uykuyu (Necib Fazıl). Ölürüm *de* dönmem (TDG. 641). Birer yıldız olur *da* kırpışıklar havada (Necib Fazıl): Ölür *de* her yanımız - Sağ kalır neden gözler? (Necib Fazıl). Hayran olarak bakarsınız *da* - Hülyanızı fetheder bu hali (Yahya Kemal). Zalim saat ihmal edilen vakti çalar *da* - Bir an uyanırlarsa leziz üykularından (Yahya Kemal, 123). Cennette bugün gülleri açmış görürüz *de* - Hâlâ o kızıl hatıra titrer gözümüzde (Yahya Kemal, 23). Bir kuş tanıyordum ki baharda - Salkımlar açan bahçemin üstünde uçar *da* - Akşamların ürperdiği bir sesle öterdi (Faruk Nafiz). Deryâ gibi kan sine-i millette tüter *de* - Yıkamaz mı bu tûfan, bu duman gitgide arşı, - hissiz mi kalır lücce-i rahmet bize karşı (Sefahat, 472). Bizim Murtaza kahvesi beğenilmedi mi zivanadan çıkar *da* . . . (Sait Faik). Bize okur okur *da* anlatırdı (Fatih - Harbiye, 86). Akıllı kârı değil der *de* böyle yapmazdı (Safahat, 240).

b. *belirtme ve kuvvetlendirme vazifesi görür* : «*bile, hattâ, üstelik*»

O dili okur, yazar ve konuşurum *da* (TDG. 641). Ölüm bir kelimedir - Tek başına kalırsa - Nihayet yaşamak gibi - Bir hal sanılabilir *de* (A. H. Tanpınar).

Geçmiş zaman ile :

a. *bağlama vazifesi görür : «fakat, halde, için, sanki, ise, bile, sebebiyle, -den dolayı, -arak / -erek, -den sonra, zira »*

Çamaşır yıkadım *da* yorulmuşum, şöyle içim geçmiş (Refik Halid, 17). Bir yıldızın zevalini gördük *de* böylece - Yarab; dedik, nedir bu muammâsı hilkatin (Yahya Kemal; 113). Bu muammâyı uzun boylu düşündüm *de* yine - Dikkatim hâdisenin vardı derinliklerine (Yahya Kemal, 51). Bana kendin gördün *de* mi söylüyorsun, yoksa başka birinden işittin *de* mi nakl ediyorsun (Faik Reşad, TDG. 642). Sizi göremedim *de* onun için haber veremedim (TDG. 642). Ne iyi ettin *de* geldin (TDG. 641). Virânelerin yaşçısı baykuşlara döndüm - Gördüm *de* hazânında şu cennet gibi yurdu (Safahat). Sevdim *de* alamadım - Ölüyom efkârımdan (Halk Türküsü). Adalar'dan yaza ettik *de* vedâ - Sızlıyor bağrımız üstündeki dağ (Y. Kemal, 146). Herkes aç bekliyor, kaldırım sırtında - Siz gidin perdelerin hepsini kaldırtın *da* - 'Âlem-i 'işaret edin âleme göstermek için (Safahat); Açıklandı *da* ne oldu (H. C. Yalçın). Burada kızartılacak bir şey var... Ne iyi ettiniz *de* bundan aldınız (Fatih - Harbiye, 44). İyi ettin *de* erken kalktın, seninle konuşacağım şeyler var dedi (Fatih - Harbiye, 89). Ruhuma bir serin yer istedim *de* alnımı mermerin üstüne koydum (N. Fazıl). Gitti *de* gelmeyiverdi (Şarkı); 'Aşkı seninle tattı hicranla yandı gönül - Evvel coştı, taştı *da* şimdi uslandı gönül (Şarkı). Bilmem ki bugün ye'se nasıl oldu *da* düştün (Safahat, 471). İstedin *de* gönlümü verdim sana (Şarkı).

Sanki ummân-ı bekânın ezeli bir mevci - Yükselirken göğe donmuş *da* kesilmiş inci (Safahat, 13). Gâibde bir muhâvere geçmiş *de* pek hafi - Gaybî'ye söylemiş bunu İdris-i muhtefî (Yahya Kemal, 120). Bir bahar yağmuru yağmış *da* açılmış havayı - Hisseden kimse hakikat sanıyor manzarayı (Y. Kemal, 48). Onu tek tanrısının mabedi etmiş *de* hayal - Vakfedip her neye mâlikse, bütün mâl ü menâl (Yahya Kemal, 50).

Saçıyor zırha bürünmüş *de* o nâmert eller (Safahat); Tavuk kaza bakmış *da* kışını yırtmış (TDG. 639). Fakat, nasıl olmuş *da* akıllara durgunluk veren bu servetten bir kuruş kalmamış (H.Y. Yalçın, Ulus). Tatar kurulmuş *da* Koca Maraş'a (Kul Ahmed). Büyümüş *de* küçülmüş (Halk sözü). Aman hep o kara kaplı kitap... Başka yok mu? Yazmış *da* ne olmuş? Sizden başka kim onu okuyor (Fatih - Harbiye, 537).

Şarttan sonra :

a. bağlama ve belirtme vazifesi görür : «bile, dahi, bari, hiç olmazsa, isterse, tek, yeter ki, her ne kadar, ve, -arak/-erek»

Duydumsa *da* zevk almadım İslav kederinden (Yahya Kemal, 46).

Her sabah başka bahar olsa *da* ben uslandım (Yahya Kemal, 137).

Görsem *de*, görmesem *de* bu indimde bir benim (Yahya Kemal, 74).

Solsan *da*, sararsan *da* yine gülpenbe dehensin (Ahmed Refik).

Sonra gök kubbeyi alsam *da* rıdâ nâmiyle,

Kanayan lahdine çeksem bütüa ecrâmiyle (Safahat).

Geberseydi *de* kurtulsaydık ! (Refik Halid, 14).

Bülbül olsam, kona *da* bilsem dallara (Halk Türküsü).

Noralya'nın Türklükte ve müslümanlıkta ısrarı, romaniyle değilse *de* hep Selma'yı hatırlatıyor (M. N. Koltuğu, 189). Ölsem *de* unutmam seni kalbimde yerin var (Şarkı). Yapsalar *da* ben *de* kurtulsam (Fatih - Harbiye, 26). Bilmem ki ne yapsam *da* senin kalbine girsem (Şarkı). Müdhike-yi dehre ben ölsem *de* tasvirim güler (Muallim Naci); Senden ayrı yaşasam *da* hayat ölümdür bana (Şarkı). Yangın olsa *da* ısınsak (Halk sözü). 'Aşkın beni öldürse *de* yılmam saki' (Şarkı). Ben râzına olmasam *da* mahrem (Safahat, 54). Yağmasa *da* damlar (Halk sözü); Ve böyle bir hak başka memleketlerde olmasa *da* bizde icadolunmak lâzımdır (F. R. Atay).

İstek ve gereklilikten sonra :

belirtme, kuvvetlendirme ve bağlama vazifesi görür : «sayesinde, -diktan sonra, -arak/-erek, ve»

İstanbul'a gideceğine aklının bardağı kırılıydı *da* senden kurtulaydık (Refik Halid, 148). Hulâsa güzelliklerin hepsini ayrı ayrı, birer birer, ince ince görmeli *de* ne yazılacaksa sonra yazmalı (Ali Ekrem, TDG. 641). Nasıl etmeli *de* bu işi çabuk bitirmeli (TDG. 641). Alam *da* seni kaçam gurbet ellere (Halk Türküsü). Tuzlayım *da* kokmasın (Halk sözü). Verem *de* başım dinç olsun (S. Kocagöz, Yılan Hikâyesi, 97).

Emirden sonra :

belirtme, kuvvetlendirme ve bağlama vazifesi görür : «-arak/-erek, ve, fakat, isterse, tek, hem, -dığı halde, -diktan sonra»

Varsın yine bir yudum su veren olmasın - Başucumda biri bana su yok desin *de* (K. Kâmi). Çiğner ya tabii ne düşünsün *de* bıraksın - Bir parça kımıldan diyorum mahvolacaksın (Safahat). Onu gönderin *de* yerine namus ehli bir başkasını kullanın (Refik Halid, 18). Nihayet haline acıyan biri çıktı : «Gitsin *de* iki hafta sonra gelir, işi kadıya bırakalım» dedi (Refik Halid, 84). Burada jandarma teğmeni olsun *da* daha bir defa Ankarada şöhret yapmış o gözleri görmesin (R. Halid, 16).

Geç olsun *da* güç olmasın (Halk sözü). Koca olsun *da* çüce olsun (Halk sözü).

Yanıma gelsin *de* tek yalnız gelsin (TDK. 641). Bahar olsun *da* görünüz - Nasıl süsler bayırları (Tevfik Fikret, Şermin). Eğil *de* kulak ver bu sessiz yığın - bir vatan kalbinin attığı yerdir (N. Halil). Müstakbeli bul sen *de* koşanlarla bir ol *da* - Mâziyi fakat yıkmağa kalkışma bu yolda (Safahat, 470). Hayalde gör düşde gör - Hele bir yol düş *de* gör (Halk Türküsü). Adam aldırma *da* geç git diyemem aldırırım (Safahat). Sine-i gül rengini aç *da* utandır lâleyi (Şarkı). Bu sevdâ ne tatlı yalan - Seviş *de* a gönül biraz oyalan (Şarkı). Sana baksın *da* kızım bahtın utansın ne deyim (Safahat). Var *da* gör, çalışma *da* gez (TDG. 640). Söyle *de* çocuğu getirsinler (TDG. 641). Öl *de* baysınlık gösterme (TDG. 41). Sây et *de* kendine dedirme ahmak - Eblehin nasibi hırmandır yavrum (Tokadı-zâde Şekip). İzin al *da* git, Koca ilmiyyeyi aktar *da*, bul üç tane fakih (Safahat, 418).

Zarf - fiilden sonra :

Belirtme, kuvvetlendirme ve bağlama vazifesi görür : « -arak / -erek, -ınca / -ince, -dıktan sonra, -dığı taktirde, sanki, sayesinde »

Susup *da* kurtulacak sanki hepsi aklısına (Safahat, 90).

Her ruh açılıp *da* kâinata - Keyfince semâda bulsa mesken (Yahya Kemal, 65). Yıllar bir göz yaşı olup *da* kaymış - Bu eski heykelin yanaklarında (N. Fazıl). Hastayım yalnızım seni yanımda - Sanıp *da* bahtiyar ölmek isterim (Rıza Tevfik). Gidip *de* söyleyeyim ha?... Dilencilik yapamam (Safahat 96). Gidip *de* gelmemek var, gelip *de* görmemek var (Halk sözü). Su verip *de* yağ alsan zarar mı edersin (TDG. 642). Kahramanlık gidip *de* bir daha dönmemektir (Nihal Atsız), Koşarak *da* gitsem yetişemem. Görünce *de* dayanamıyorum. Azarlayınca *da* ağlıyor.

İsim - fiilden sonra :

Belirtme ve bağlama vazifesi görür : « ayrıca, hem, sanki, için »

Yavaş ol ! Koş diyen *de* olmadı ya ! (Safahat, 377). Bunların içinde hakikate mutabık olan *da* varmış, nereden bilelim (TDG. 660). Bilen *de* söylüyor, bilmiyen *de* (Halk sözü).

IV. Mastar ile ve « değil, var, yok » gibi *yüklem* durumunda kullanılan sözlerle :

Umumiyetle kuvvetlendirme ve belirtme vazifesi görür : « *sanki, -diği için, sebebiyle, sayesinde, ayrıca* »

Vatan için ölmek *de* var - Fakat borcun yaşamaktır.

Ni'met-i vashın için ey gonca-leb - Terk-i cân etmek *de* bir şey mi aceb (Şarkı).

Yaptığı küstahlık değil *de* nedir ?

Çünkü hanımın hiç olmazsa bir mezarı *var da*, nerede olduğuna alâmet olur (A. Hamid, Sabr u Sebat).

Bir rehber olur necm-i ümid *yok da* bunalmış (Safahat, 22).

Makalede gözden kaçan bir kaç yanlış olmuştur. Okunmadan önce düzeltilmesini rica ederiz.

Sahife	Yanlış	Doğru
84 - 25	süanslar	nüanslar
86 - 4	Yunuz	Yunus
87 - 33	Birazını	Bir azın
87 - 33	kisesinen	kîsesinden
89 - 3	mânalarında	mânâlarında
89 - 20, 22	Sefahat	Safahat
90 - 27	»	»
90 - 28	millitmişiz	milletmişiz
90 - 28	toplana	toplana
91 - 29	Sefahat	Safahat
93 - 21	kuvvetlerme	kuvvetlendirme

BİBLİYOGRAFYA ve KISALTMALAR

- BD** : Bâkî, Hayatı ve Şiirleri, Saadeddin Nüzhet Ergun, İstanbul, 1935.
- DK** : Dr. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, I Ankara, 1958.
- Devlet Ana** : Kemal Tahir, Devlet Ana, Ankara, 1967.
- Fatih - Harbiye** : Peyami Safa, Fatih - Harbiye, İstanbul, 1934.
- Hacle** : Abdülhak Hamid, Hacle, İstanbul, 1303.
- K.** : Kutb'un Husrev ü Şirin'i, doktora tezi, N. Hacıeminoğlu, Ed: Fak. Gen. Kit. Nu : 6.
- Kıp. Gr.** : Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Kıpçak Türkçesi üzerine bir gramer denemesi, Türkiyat Entitüsü T. 513.
- Nâbi** : Abdülkadir Karahan, Nâbi, İstanbul, 1953.
- ND** : Abdülbaki Gölpınarlı, Nedim Divanı, İstanbul, 1951.
- M. N. Koltuğu** : Peyami Safa, Matmazel Noralyanın Koltuğu, İstanbul, 1967.
- Refik Halid** : Refik Halid Karay, Memleket Hikâyeleri, İstanbul, 1964.
- RŞ.** : Tefvik Fikret, Rübâb-ı Şikeste.
- Safahat** : Mehmed Akif Ersoy, Safahat, İstanbul, 1955.
- S. Talib** : Halide Edip Adıvar, Seviye Talib, İstanbul, 1967.
- TDB** : Doç. Dr. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, İstanbul, 1963.

- TDG.** : Jean Deny, Türk Dili Grameri [Çeviren Ali Ulvi Elöve] İstanbul, 1941.
- Yalnızız** : Peyami Safa, Yalnızız, İstanbul, 1966.
- Yahya Kemal** : Yahya Kemal, Kendi Gök Kubbemiz, İstanbul, 1963.
- YD.** : Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Divanı, İstanbul, 1948.

Not : Az örnek alınan metinler ve yazarlar makalenin içinde zikredilmiştir.